

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 1 : จากข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานร่วม ในขั้นตอนการวางแผน การนำแผนสู่การปฏิบัติ การประเมินผล และการมีผลสะท้อนกลับในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย ตลอดจนเพื่อประเมินผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายร่วมในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยและนำเสนอองค์ความรู้หรือการเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นจากการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันประเมิน และร่วมกันปรับปรุงแก้ไขในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 1 ด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นกรณีในการวิจัยหรือการปฏิบัติต่อยอดของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานอื่น โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ที่ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดของวีโรจน์ สารรัตนะ (2548) ที่กล่าวถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็นสามระดับ คือ ระดับเทคนิค (Technical Action Research) ระดับปฏิบัติ (Practical Action Research) และระดับมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ในระดับแรกนั้น ผู้วิจัยจะทำตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (outside expert) ที่นำแนวคิด แผนงาน หรือโครงการที่ตนเองคิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติ ในระดับที่สอง ผู้วิจัยมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือโครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น ผู้ตั้งประเด็น และกำกับให้มีการร่วมกันคิด ปฏิบัติ และประเมินผล ในระดับที่สามนั้น ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัยในลักษณะเป็นความร่วมมือ (collaboration) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ และร่วมกันประเมิน และนำเสนอผลการวิจัยอิงแนวคิดเชิงวิพากษ์ (critical approach) แสดงหลักฐานประกอบทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสารหรือรวมถึงสิ่งต่างๆที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกต และร่วมกันสะท้อนผลการเปลี่ยนแปลงทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มบุคคล และระดับโรงเรียน โดยยึดถือหลัก 7 ประการคือ

1. ดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสองวงจร วงจรละ 1 ปีการศึกษา โดยยึดถือหลักการ 10 ประการ จรรยาบรรณ 10 ประการ และบทบาทนักวิจัย 10 ประการ ตามที่ระบุไว้ในบทที่ 2

2. ยึดรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นความเป็นศาสตร์เชิงวิพากษ์ การนำเสนอผลการวิจัยอิงกับแนวคิดเชิงวิพากษ์ แสดงหลักฐานประกอบทั้งข้อมูล สถิติ ภาพถ่าย เอกสารหรืออื่นๆที่ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันปฏิบัติ ร่วมกันสังเกต และร่วมกันสะท้อนผลการ

เปลี่ยนแปลงทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ และผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่มผู้ร่วมวิจัย และระดับโรงเรียน

3. ให้ความสำคัญกับการออกแบบคิดเชิงทฤษฎีที่จะต้องทบทวนอย่างมีจุดมุ่งหมาย และอย่างมีประโยชน์ที่จะทำให้ผู้วิจัยมีความไวเชิงทฤษฎีต่อการนำไปใช้อธิบายปรากฏการณ์หรือการให้คำแนะนำต่อผู้ร่วมวิจัยในลักษณะที่ไม่ใช่เป็นการบังคับ ยัดเยียด โดยไม่เป็นการชี้นำหรือไม่มีอิทธิพลต่อการนำไปปฏิบัติของผู้ร่วมวิจัย แต่จะคำนึงถึงแนวคิดที่เป็นการให้ทางเลือกและการเป็นตัวเสริม

4. การสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องว่า แนวคิดเชิงทฤษฎีกับการปฏิบัติเป็นสิ่งที่ไปด้วยกันได้ โดยสร้างกรอบแนวคิดให้ผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องได้เข้าใจและตระหนักในความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างการวิจัย ทฤษฎี และการปฏิบัติ หรือ นักวิจัย นักทฤษฎี และนักปฏิบัติ

5. การแสดงบทบาทส่งเสริม สนับสนุนการเสริมพลังทางวิชาการ (academic empowerment) แก่ผู้ร่วมวิจัย โดยมีการตัดสินใจร่วมกันจากผู้ร่วมวิจัย ว่ามีความประสงค์ที่จะศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจ หรือการเพิ่มเติมโลกทัศน์ เช่น การศึกษาคุณภาพของบุคคล หรือหน่วยงานที่ประสบผลสำเร็จ การจัดอบรมสัมมนา การเชิญวิทยากร เป็นต้น ผู้วิจัยจะทำหน้าที่สนับสนุน ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านั้นให้แก่ผู้ร่วมวิจัยด้วย

6. ผู้วิจัยเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและผู้ส่งเสริม สนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติตามแผนเชิงปฏิบัติการที่กำหนดไว้ โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามหลักการ มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล พยายามไม่ให้ความช่วยเหลือใดๆ ที่ได้อย่างง่ายดายหรือสำเร็จรูปเกินไป

7. มีการบันทึกผลการดำเนินงานทั้งของผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยโดยคำนึงถึงหลักการบันทึกความเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมและการปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในคำอธิบายของสิ่งปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์เชิงสังคมและรูปแบบองค์กร และการพัฒนาตนเองจากการร่วมวิจัย และจัดให้มีการพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นระยะๆ ตามหลักการรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยทุกคน การวิเคราะห์ วิพากษ์ และการประเมินตนเอง ตลอดจนกระบวนการเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดในขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ Freeman (1998) ซึ่งมี 7 ขั้นตอนคือ ขั้นที่ 1 การกำหนดเป้าหมายของการแสวงหาความรู้หรือการระบุปัญหาการวิจัย (what) ขั้นที่ 2 การระบุเหตุผลความจำเป็นและความสำคัญหรือความเป็นมาของปัญหา (why) ขั้นที่ 3 การระบุสถานที่หรือพื้นที่ที่จะดำเนินการวิจัย (where) ขั้นที่ 4 การระบุตัวผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย และบทบาทของผู้มีส่วนร่วม (who) ขั้นที่ 5 ขั้นตอนประเภทของข้อมูลที่ต้องการ วิธีการรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูล (how) ขั้นที่ 6 การ

กำหนดช่วงเวลาในการดำเนินการวิจัย (when) ชั้นที่ 7 การระบุเหตุผลที่ผลการวิจัยมีความสำคัญ กำหนดตัวบุคคลที่ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ บุคคลที่มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้วิจัย การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยน และการขยายผลการวิจัย (so what)

วิธีดำเนินการวิจัยในครั้งนี้นำประกอบด้วย สถานที่หรือพื้นที่ดำเนินการวิจัย ผู้ร่วมวิจัย และบทบาทของผู้ร่วมวิจัย ขั้นตอนการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานวิจัย ตามรายละเอียดดังนี้

1. พื้นที่เป้าหมายในการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่องการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 1 : จากข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ เป็นการวิจัยในระดับโรงเรียน ที่ดำเนินการโรงเรียนเป้าหมายโดยการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ตามคุณลักษณะ 3 ประการคือ ประการแรก เป็นสถานศึกษาที่อยู่ในโครงการผู้นำการเปลี่ยนแปลงตามเกณฑ์ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 1 ประการที่สอง เป็นโรงเรียนที่มีความประสงค์ร่วมโครงการวิจัยโดยผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้บริหาร คณะครูที่สอนในระดับการศึกษาปฐมวัย คณะกรรมการสถานศึกษา และตัวแทนชุมชน เพื่อสอบถามความประสงค์ในการร่วมโครงการวิจัยในครั้งนี และประการสุดท้าย เป็นโรงเรียนที่มีความเป็นไปได้ที่ผู้วิจัยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในภาคสนามเป็นช่วงๆ เพื่อเก็บข้อมูลในการสังเกต การสัมภาษณ์ และการบันทึกภาพ การบันทึกเสียง ในกิจกรรมการดำเนินงาน ระหว่างเดือนสิงหาคม 2550 ถึงเดือนเมษายน 2553 ผลการเลือกสถานศึกษาที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือโรงเรียนบ้านสวาย ตำบลสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

2. ผู้ร่วมวิจัยและบทบาทของผู้ร่วมวิจัย

2.1 เนื่องจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้จัดทำขึ้นในโรงเรียน ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ร่วมวิจัย (research participant) โดยยึดเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยคือ 1) เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในโรงเรียน และนอกโรงเรียนในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนและร่วมปฏิบัติงานกับโรงเรียนบ้านสวาย และ 2) การสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย รวมทั้งสิ้นจำนวน 32 คน จำแนกเป็น

2.1 บุคลากรในโรงเรียน ประกอบด้วย ผู้บริหาร จำนวน 3 คน ครูผู้สอนในระดับปฐมวัย จำนวน 8 คน คณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 9 คน

2.2 บุคลากรนอกโรงเรียน ประกอบด้วย ผู้ปกครองนักเรียน 10 คน รองผู้อำนวยการเขตพื้นที่ 1 คน และศึกษานิเทศก์ปฐมวัย 1 คน

2.3 บทบาทของผู้ร่วมวิจัย โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยมีบทบาทในลักษณะเป็นความร่วมมือร่วมพลัง (collaboration) มีสถานะที่เท่าเทียมกันในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วม

สังเกตผล ร่วมกันสะท้อนทั้ง 2 วงจร สามารถช่วยอำนวยความสะดวกในกิจกรรมการวิจัย ดำเนินไปตามขั้นตอนที่กำหนด และช่วยกำกับติดตาม ประเมินผล สะท้อนผลกิจกรรมการวิจัย

3. ขั้นตอนการวิจัย

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มี 2 ระยะ 2 วงจร 10 ขั้นตอนโดยเริ่มตั้งแต่วันที่ 20 สิงหาคม 2550 – 27 เมษายน 2553 โดยแต่ละขั้นตอนมีการดำเนินการดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การเตรียมความพร้อมผู้ร่วมวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการ (preparation)

ในขั้นตอนการเตรียมการผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรมเป็น 2 กิจกรรม คือ

1. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 20 สิงหาคม 2550 เวลา 09.00 – 15.00 น ณ หอประชุมโรงเรียนบ้านสวาย มีจุดมุ่งหมายเพื่อแนะนำตัวผู้วิจัย นำเสนอกรอบแนวคิดของการวิจัย เสนอแนะและชี้ให้เห็นประโยชน์ที่ผู้ร่วมวิจัยและสถานศึกษาจะได้รับ และการยอมรับสิทธิของผู้ไม่ประสงค์จะร่วมในการวิจัย รวมทั้งสร้างความตระหนักในการวิจัยและการปฏิบัติงานควบคู่กันไปทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และโรงเรียน โดยผู้วิจัยเป็นผู้ชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย และดำเนินการ 4 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นการสร้างมิตรภาพ สัมพันธภาพและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 2) ขั้นการสร้างความตระหนักและการสร้างความเข้าใจร่วมกัน 3) ขั้นการสร้างแผนที่การทำงานเพื่อการวิจัย (road map) และ 4) ขั้นการประเมินและสรุปผล โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ดำเนินการวางแผนร่วมกันในการเตรียมบุคลากรเข้าประชุม ทรัพยากร เครือข่ายและสิ่งจำเป็นในการที่จะใช้ประกอบการประชุมปฏิบัติการและใช้ในการวิจัย จากนั้นจัดให้มีการประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีการบรรยาย อภิปราย และซักถามแนวทางการวิจัย เพื่อให้เกิดความกระฉ่งร่วมกัน และร่วมกันจัดทำ แผนที่การทำงานเพื่อการวิจัย (road map) ตลอดช่วงเวลา 2 ปีการศึกษา และจัดทำเป็นเอกสารมอบให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคน

2. จัดการศึกษาดูงานสถานศึกษาปฐมวัยต้นแบบการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยที่ดี มีความโดดเด่นเป็นที่ยอมรับ ซึ่งผู้วิจัยร่วมเสวนากับผู้ร่วมวิจัยในการพิจารณาคัดสรรสถานศึกษาต้นแบบร่วมกัน โดยได้คัดเลือกโรงเรียนจิตต์เมตต์ (ปฐมวัย) เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร และโรงเรียนบ้านขาม อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี กำหนดการศึกษาดูงาน 2 วัน ในวันที่ 25 - 26 ตุลาคม 2550

ระยะที่ 2 การดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามวงจรแบบเกลียวสว่างของการวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติ การประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข จำนวนสองวงจร

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (panning)

จัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 11, 20 พฤศจิกายน 2550 และในวันที่ 10 ธันวาคม 2550 เวลา 10.00 – 15.00 น ณ โรงเรียนบ้านสวาย มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา วิเคราะห์ให้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหา สภาพที่คาดหวัง ของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนบ้านสวายที่เป็นภาพรวม การประเมินเพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรค ร่วมกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการ ปรับปรุง แก้ไข หรือพัฒนา และการจัดทำแผนปฏิบัติการ (action plan) สำหรับขั้นตอนนี้มีการดำเนินการ 5 ขั้นตอนคือ ขั้นการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และสภาพที่คาดหวัง ขั้นกำหนดปัญหาและทำความเข้าใจปัญหา ขั้นการประเมินประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข ขั้นตอนการจัดทำนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนบ้านสวาย ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการ/โครงการ/กิจกรรม และขั้นตอนการประเมินและสรุปผล โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันเตรียมเอกสารที่เกี่ยวข้องตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เตรียมบุคลากร รูปแบบโครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย การวางแผนโครงการ/กิจกรรม และแนวการจัดกลุ่มทำงาน

การแบ่งงานแบ่งหน้าที่ การจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์และสื่อประกอบการประชุม รวมทั้งวัสดุที่จำเป็น เช่น สมุด ปากกา เพื่อแจกให้กับผู้ร่วมวิจัย การจัดเตรียมสถานที่ อาหาร อาหารว่าง และอื่นๆ ที่จำเป็นในการประชุม จากนั้นจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการตามวันเวลาที่กำหนดไว้ โดยเริ่มจากการเล่าเรื่องความเป็นมาของสถานศึกษา และชุมชน โดยประธานกรรมการสถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาและผู้วิจัยได้นำกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยและปัญหาของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยจากบทที่ 2 และผลการวิจัยจากข้อเสนอเชิงนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในจังหวัดสุรินทร์ที่เป็นผลจากการวิจัยเชิงนโยบายที่อาศัยหลักการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียของหน่วยงานที่จัดการศึกษาปฐมวัยทั้ง 8 หน่วยงาน จากการศึกษาในระดับปริญญาเอกของผู้วิจัยมาสู่การปฏิบัตินำเสนอให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบ ทั้งที่เป็นเอกสาร (documents) และการนำเสนอรายงาน (oral presentation) ต่อจากนั้นผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันอภิปราย ประเมินเพื่อกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนา พร้อมกำหนดทีมเจ้าภาพ เพื่อรับผิดชอบในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยในแต่ละด้าน ตามที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันกำหนดขึ้นโดยดำเนินการแบ่งทีมเจ้าภาพเป็นทีมงานโครงการ ต่อจากนั้นได้ร่วมกันอภิปรายแนวการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย โดยให้ผู้ร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอย่างเต็มที่ และผู้วิจัยเสนอกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย(จากบทที่

2) นำเสนอให้ผู้ร่วมวิจัยได้รับทราบทั้งที่เป็นเอกสาร (documents) และการนำเสนอรายงาน (oral presentation) แล้วให้แต่ละทีมร่วมกันอภิปรายเพื่อนำไปปรับหรือนำไปประยุกต์ใช้กับแนวคิดของแต่ละทีมตามความเหมาะสม มีการสรุปลงในแผ่นกระดาษ และแต่ละทีมร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการในประเด็นการบริหารและปัญหาที่ได้รับคัดเลือกไว้โดยเน้นหลักการบูรณาการเพื่อการพัฒนาและการแก้ปัญหา โดยกำหนดสภาพปัญหา สภาพที่คาดหวังให้เกิดขึ้น แนวทางการพัฒนา กำหนดการดำเนินการโครงการและกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา ทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ เครื่องมือที่ใช้ประเมินความเปลี่ยนแปลง แบบบันทึกการเปลี่ยนแปลง และอื่นๆ ที่จำเป็นในช่วงวงรอบที่ 1 เสร็จแล้วมีการนำเสนอ ร่วมกันวิพากษ์ ปรับปรุงแก้ไข และผู้วิจัยนำมารวบรวมจัดทำเป็นเอกสารมอบให้ผู้ร่วมวิจัยทุกคนเพื่อใช้เป็นแนวทางการปฏิบัติต่อไป

สำหรับการแบ่งทีมงานโครงการและกิจกรรม ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัย ได้มีความเห็นและกำหนดทีมงานโครงการออกเป็น 4 ทีมคือ ทีมบริหารงานวิชาการ ทีมบริหารงานบุคคล ทีมบริหารงานงบประมาณ และทีมบริหารงานทั่วไป รวม 12 คน

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติ (acting)

ในการนำข้อเสนอนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยและแผนงานโครงการสู่การปฏิบัติมีการกำหนดให้แต่ละทีมที่รับผิดชอบเป็นเจ้าภาพ นำข้อเสนอเชิงนโยบายและแผนปฏิบัติการ โครงการ กิจกรรม ที่จัดทำขึ้นไปปฏิบัติ ในระหว่างเดือนมกราคม 2551 – ธันวาคม 2551 โดยการดำเนินการตามขั้นตอนนี้มี 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการกำหนดแนวทางการปฏิบัติ ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม และขั้นตอนการประเมินและสรุปผล โดยแต่ละทีมได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการปฏิบัติตามแผนที่จัดทำขึ้นในขั้นตอนที่ 2 และร่วมกันปฏิบัติ โดยแต่ละทีมมีผู้ประสานงานการดำเนินงานร่วมกับผู้วิจัย และผู้ร่วมวิจัยทุกคนต้องบันทึกกอนุทินส่วนตัว (personal journal) เพื่อบันทึกการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมที่ปฏิบัติ รวมทั้งองค์ความรู้และพฤติกรรมความสัมพันธ์ในกลุ่ม ทั้งด้านความคิด (thinking) ความรู้สึก (feeling) และการปฏิบัติ (acting) เพื่อให้ทราบจุดเด่น จุดบกพร่อง และสะท้อนผลการดำเนินงานให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข มีการพบปะเสวนาเพื่อประเมินความก้าวหน้าของผลการดำเนินงานรายเดือน (formative evaluation) โดยนำบันทึกกอนุทินมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประเมินผลความก้าวหน้าและปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล (observing)

จัดการประชุมปฏิบัติการในวันที่ 15 ธันวาคม 2551 เวลา 13.00 -15.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้น (summative evaluation) ทั้งผลที่คาดหวังและไม่คาดหวัง และการตีความตามปรากฏการณ์ต่างๆจากการดำเนินงานตามโครงการ/กิจกรรมว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงเพียงใด ด้้องค์ความรู้หรือเกิดการเรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย สำหรับในขั้นตอนการสังเกตผล ผู้วิจัยมีกระบวนการปฏิบัติ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการกำหนดรูปแบบและกระบวนการ ขั้นตอนการนำเสนอ

รายงาน และขั้นตอนการประเมินผล สำหรับการวางแผนในขั้นนี้ผู้วิจัยมอบหมายให้แต่ละทีม ดำเนินการตามกรอบที่ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยกำหนด และร่วมกันประเมินผลที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผล (reflecting)

จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 10 มกราคม 2552 เวลา 13.00 -15.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ทั้งผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข สำหรับขั้นตอนการการสะท้อนผล (reflecting) ผู้วิจัยมีกระบวนการดำเนินการ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการสังเคราะห์ความรู้ ขั้นตอนการนำเสนอรายงาน และขั้นตอนการประเมินและสรุปผล และมีการสรุปผลการสังเกตผลเพื่อขอความคิดเห็นและการประเมินความพึงพอใจจากผู้ร่วมวิจัย จากนั้นผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์นำเสนอสรุปเป็นผลการดำเนินงานโดยภาพรวม นำเสนอผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ผลความสำเร็จและไม่สำเร็จ สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข และข้อเสนอแนะโดยจัดทำเป็นเอกสาร

ขั้นตอนที่ 6 การวางแผนใหม่ (re-panning)

การวางแผนใหม่เป็นการปรับปรุงนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยและแผนพัฒนาที่ใช้ในการวิจัยรอบที่ 1 โดยจัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 20 มกราคม 2552 เวลา 09.00 -15.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย มีจุดมุ่งหมายเพื่อถอดบทเรียน ทบทวนผลการดำเนินงานและจัดทำแผนปฏิบัติงานใหม่ ซึ่งกระบวนการนี้มีขั้นตอนการดำเนินงาน 4 ขั้นตอนคือ 1) ขั้นตอนการนำเสนอข้อเสนอกที่เป็นปัญหาหรือความต้องการที่ยอมรับเพื่อนำไปปฏิบัติ 2) ขั้นตอนการกำหนดปัญหาและการทำความเข้าใจปัญหา 3) ขั้นตอนประเมินเพื่อการพัฒนาและประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขใหม่ และ 4) ขั้นตอนการวางแผนปฏิบัติการ / โครงการ / กิจกรรมใหม่ ขั้นตอนการประเมิน ขั้นตอนการจัดทำนโยบายการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย และขั้นตอนการประเมินและการสรุปผล โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยได้ร่วมกันทบทวนผลการปฏิบัติงานทั้งหมดที่ผ่านมา และร่วมกันวางแผนใหม่ในกิจกรรมของโครงการหรือแผนงานที่ไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ จากนั้นนำสู่การปฏิบัติ โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยร่วมกันวิพากษ์ วิเคราะห์ผลการดำเนินงานโดยภาพรวมและรายการประเด็นปัญหา และร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาต่อเนื่องในวงรอบที่สอง และให้แต่ละทีมร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการในประเด็นปัญหาที่เลือก โดยเน้นการใช้หลักการบูรณาการเพื่อการปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนา โดยมีการกำหนดสภาพปัจจุบันของปัญหา กำหนดสภาพที่คาดหวังให้เกิดขึ้น แนวทางการดำเนินงานเชิงบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหา กำหนดการดำเนินกิจกรรมตามช่วงเวลาต่างๆ ทรัพยากรที่ใช้ และอื่นๆ สำหรับในวงรอบที่สองเสร็จแล้วมีการนำเสนอเพื่อร่วมกันวิพากษ์ ปรับปรุงแก้ไข แล้วผู้วิจัยนำมาจัดรวบรวมเป็นเอกสาร

ขั้นตอนที่ 7 การปฏิบัติใหม่ (re-acting)

ผู้ร่วมวิจัยในแต่ละทีมโครงการนำแผนการปฏิบัติการใหม่ไปสู่การปฏิบัติ ในระหว่างเดือนพฤษภาคม 2552 - มีนาคม 2553 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำแผนปฏิบัติการใหม่ที่ร่วมจัดทำขึ้นไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุผล ซึ่งในขั้นตอนการปฏิบัติใหม่ (re-acting) มีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการกำหนดแนวทางปฏิบัติ ขั้นตอนปฏิบัติกิจกรรม และขั้นตอนการประเมินและสรุปผล โดยได้ปฏิบัติตามแผนที่จัดทำขึ้นในขั้นตอนที่ 6 และมีการดำเนินงานเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 3

ขั้นตอนที่ 8 การสังเกตผลใหม่ (re-observing)

จัดการประชุมปฏิบัติการในวันที่ 15 มีนาคม 2553 เวลา 13.00 -15.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินผลที่เกิดขึ้น (summative evaluation) ทั้งผลที่คาดหวังและไม่คาดหวัง และการตีความตามปรากฏการณ์ต่างๆจากการดำเนินงานตามโครงการ/กิจกรรมว่า ต้องรู้หรือเกิดการเรียนรู้อะไรบ้างเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย สำหรับในขั้นตอนการสังเกตผลใหม่นี้ ผู้วิจัยมีกระบวนการปฏิบัติ 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการกำหนดรูปแบบและวิธีการ ขั้นตอนการนำเสนอรายงาน และขั้นตอนการประเมินผลและสรุปผล โดยแต่ละทีมโครงการจัดประชุม ปรึกษาหารือแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการสังเกตผลใหม่ และดำเนินการสังเกตผลตามแนวทางเช่นเดียวกับขั้นตอนที่ 4 การสังเกตผล ได้แก่การร่วมกันประเมินผลที่เกิดขึ้นทั้งผลที่คาดหวังและไม่คาดหวัง และร่วมกันตีความปรากฏการณ์ต่างๆจากกระบวนการปฏิบัติกิจกรรมว่าต้องรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้อะไรบ้างที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย

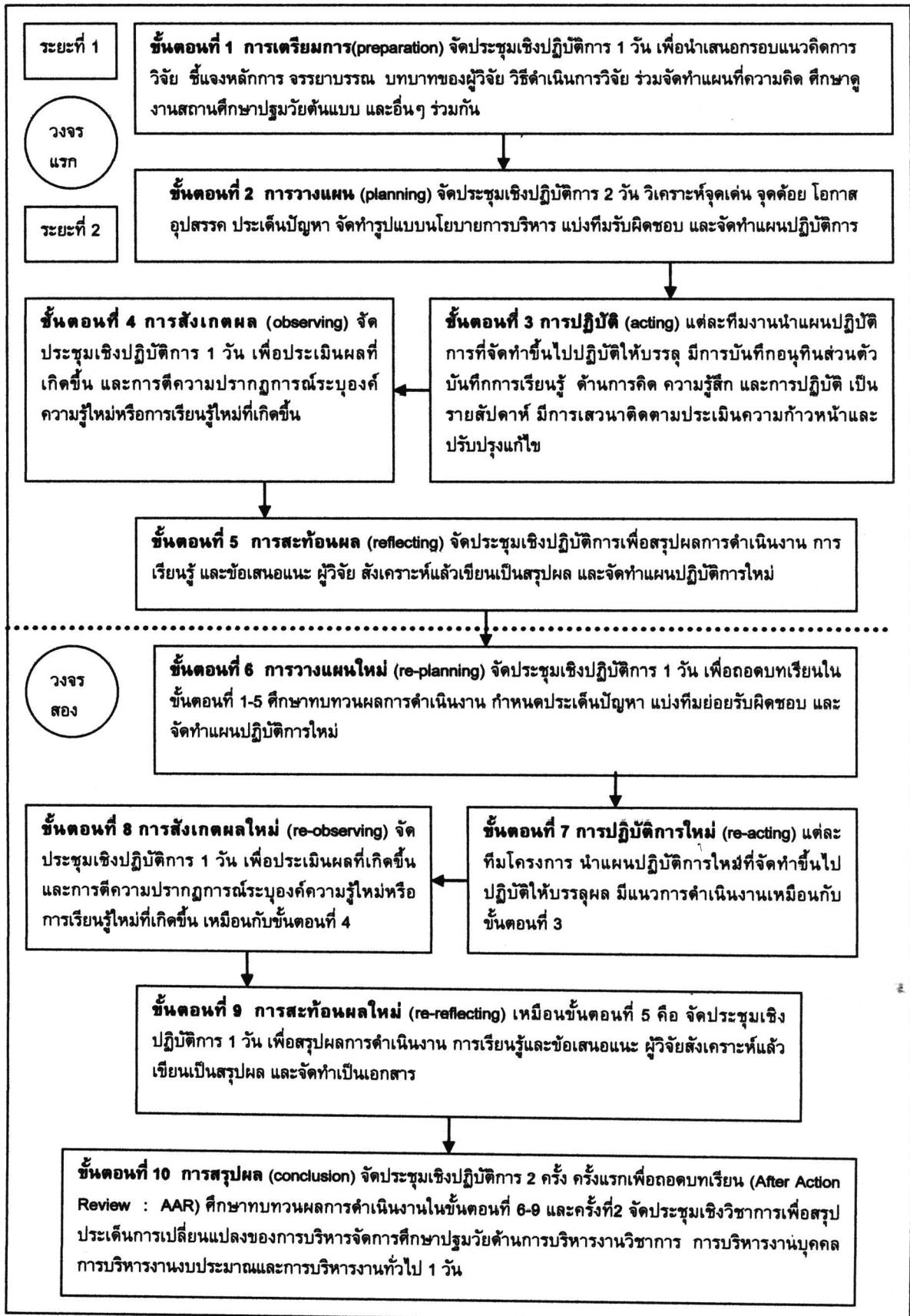
ขั้นตอนที่ 9 การสะท้อนผลใหม่ (re-reflecting)

จัดการประชุมปฏิบัติการในวันที่ 30 มีนาคม 2553 เวลา 13.00 -15.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข แล้วผู้วิจัยนำมาสังเคราะห์ เขียนเป็นสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาโดยภาพรวม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข แล้วจัดทำเป็นเอกสาร สำหรับขั้นตอนนี้มีการดำเนินงาน 3 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการสังเคราะห์องค์ความรู้ ขั้นตอนการนำเสนอรายงาน และขั้นตอนการประเมินและสรุปผล โดยร่วมกันสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาทั้งหมด การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข โดยแต่ละทีมนำเสนอสิ่งที่ทำสำเร็จ ไม่สำเร็จ สิ่งที่ต้องปรับปรุงแก้ไข และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ทราบจุดเด่น จุดบกพร่อง และข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 10 การสรุปผล (conclusion)

จัดการประชุมปฏิบัติการจำนวน 2 ครั้ง โดยครั้งแรกมีจุดประสงค์เพื่อถอดบทเรียน (after action review) ทบทวนการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 6-9 โดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในวันที่ 20 เมษายน 2553 เวลา 09.00 -12.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย และครั้งที่ 2 ในวันที่ 27 เมษายน 2553 เวลา 09.00 - 12.00 น. ณ ห้องประชุมโรงเรียนบ้านสวาย มีจุดประสงค์เพื่อสรุปผลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1-9 เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นการเปลี่ยนแปลงของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณและการบริหารงานทั่วไป

การดำเนินการวิจัย 2 ระยะ 2 วงจร 10 ขั้นตอนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยกำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเตรียมการ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต การสะท้อนผล และการสรุปผล ดังขั้นตอนและกิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยจากข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การปฏิบัติ ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดของ Mills (2007) จำแนกเป็นดังนี้

4.1 แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Opened Questionnaire) มี 1 ฉบับ เป็นแบบสอบถามแบบมีส่วนร่วม (participant Questionnaire form) ใช้สอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน สภาพปัญหาและความต้องการในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยของโรงเรียนบ้านสวาย มี 2 ตอนคือ ตอนที่ 1 เป็นการสอบถามข้อมูลพื้นฐานและการตรวจสอบเอกสารทั่วไป ตอนที่ 2 เป็นการสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัยทั้งด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณและการบริหารงานทั่วไป

4.2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และแบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์บุคคลากรในโรงเรียน แบบสัมภาษณ์กลุ่ม เป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดเพื่อศึกษาความลึกในความสำเร็จของการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง แนวทางเลือกการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหา หรือการบรรลุสภาพที่คาดหวังในการบริหารจัดการศึกษาปฐมวัย และการนำทางเลือกที่ประเมินได้ไปปฏิบัติ ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรต่อบุคคล กลุ่มบุคคลและโรงเรียน และการวิจัยได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้อะไร

4.3 แบบตรวจสอบหรือแบบบันทึก (examining / records) ประกอบด้วย บันทึกอนุทิน (journal) เครื่องบันทึกเสียง และบันทึกภาพ (audiotapes / videotapes) บันทึกภาคสนาม (field-notes)

4.4 แบบสำรวจ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนบ้านสวายที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบการวิจัย

4.5 แบบประเมินโครงการ เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเพื่อใช้ในการติดตามประเมินโครงการ

สำหรับการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการตรวจสอบเนื้อหาและโครงสร้าง (content validity) ของเครื่องมือวิจัยทั้ง 5 ประเภทคือ แบบสอบถามแบบปลายเปิด (Opened Questionnaire) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) แบบสัมภาษณ์กลุ่ม (focus group interview) แบบตรวจสอบหรือแบบบันทึก (examining / records) แบบสำรวจ และแบบประเมินโครงการ ซึ่งผู้วิจัยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ และนำคะแนนที่ได้จากความเห็นของผู้เชี่ยวชาญมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องมีค่าเท่ากับ 1 จากนั้นนำไปปรับปรุงแก้ไข และนำกลับมาตรวจสอบอีกครั้งก่อนใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย โดยผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด 5 ราย ประกอบด้วย นายสุรัตน์ ดวงชาตม ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคามเขต 1 นายสุเทพ บุญเติม ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต 2 นายสถาพร หยองเอ่น ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ

เขต 2 นายกวินเกียรติ นนท์พละ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี เขต1 และนายไชยา ภาวะบุตร มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีบทบาทหน้าที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มจากการศึกษาข้อมูลในช่วง ระหว่างเดือนสิงหาคม 2550 ถึงเดือนเมษายน 2553 แบ่งออกเป็น 2 วนรอบ ๆ วนรอบละ 1 ปีการศึกษา จากขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 10 ขั้นตอนและเพื่อจัดความสำคัญผู้วิจัยจึงปฏิบัติดังนี้ 1) ระมัดระวังเรื่องอากัปกริยา (the use of gestures) หลีกเลี่ยงการแสดงภาษาท่าที่ไม่เหมาะสม หรือที่บ่งบอกว่าเป็นการสั่งการ เช่นการชี้นิ้ว การกระดิกนิ้ว แต่จะปฏิบัติตนต่อผู้ร่วมวิจัยด้วยการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เป็นคำพูด เช่นการใช้มือแตะ การยิ้ม การเคลื่อนไหวเล็กน้อยของลูกตา หรือกลัมนื้อใบหน้าให้สอดคล้องกับคำพูดหรือการสนทนาที่แสดงความรู้สึกสนิทสนม ความสนใจ ความรัก ความผูกพัน เอื้ออาทรต่อกัน 2) การเปิดใจกว้าง (open mine) โดยผู้วิจัยไม่ยึดติดกับวัฒนธรรมราชการแบบเดิมที่มุ่งสร้างแต่"ความเหมือน" หรือสร้างแต่รูปแบบที่ชัดเจนตายตัว โดยผู้วิจัยตระหนักเสมอว่า การวิจัยคือการแสวงหาความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ แนวทางใหม่ ซึ่งเป็นการสร้าง "ความแตกต่าง " หรือ "ความหลากหลาย " (heterogeneity) ดังนั้นผู้วิจัยจะไม่มองความแตกต่างของความขัดแย้งแต่จะกระตุ้นให้ผู้ร่วมวิจัยได้แสดงความคิดเห็นต่อการพัฒนาอย่างเป็นอิสระ พยายามเข้าใจในเหตุผลของผู้ร่วมวิจัย ที่อาจเชื่อหรือคิดในสิ่งที่แตกต่างออกไป หรืออดทนต่อข้อโต้แย้ง หรือการวิพากษ์วิจารณ์ในสิ่งที่ตนคิดว่าถูกต้อง 3) ยึดมั่นใน 10 จรรยาบรรณเพื่อการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของวิโรจน์ สารรัตนะ (2548,2553)

6. การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการแยกเป็น 2 กรณี คือ กรณีเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ และกรณีข้อมูลที่เป็นเชิงปริมาณ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

6.1 กรณีที่เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยตรวจสอบโดยวิธี 1) ใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (triangulation) วิธีการเก็บข้อมูลโดยพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลที่ได้รับจากการรวบรวมด้วยวิธีการต่างๆ ได้แก่ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม รวมทั้งใช้การตรวจสอบสามเส้า ด้านผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้ร่วมวิจัย ผู้เกี่ยวข้องจากภายนอก(ผู้รับบริการ) ตลอดจนใช้การตรวจสอบสามเส้าด้านเวลาที่ให้ข้อมูล 2) การตรวจสอบร่องรอยหลักฐาน (audit trail) เป็นการตรวจสอบข้อสรุปจากการรวบรวมข้อมูลในภาคสนามที่มีเอกสารยืนยัน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบเอกสารต่างๆโดยตรง คือการบันทึกการประชุม การบันทึกภาคสนาม (field note) และเอกสารราชการต่างๆ

6.2 กรณีที่เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบ 2 วิธีคือ 1) การตรวจสอบผลการวิเคราะห์ข้อมูลกับสภาพจริงในหน่วยงาน ซึ่งข้อมูลที่เป็นความเห็น หรือความรู้สึกที่ได้จากแบบสอบถาม แบบประเมิน ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์นั้นมานำเสนอร่วมกับผู้ร่วมวิจัย เพื่อพิจารณาว่าผลการวิเคราะห์ดังกล่าวมีความเป็นไปได้และน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ขัดแย้งกับสภาพจริงหรือหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ผู้วิจัยรู้จัก หรือสังเกตเห็นอยู่หรือไม่ 2) การตรวจสอบจากผู้รวบรวมข้อมูลหลายคน ในการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสังเกต ผู้วิจัยจะใช้ผู้สังเกตอย่างน้อย 2 คน หากการสังเกตไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะพูดคุยและหาข้อสรุปร่วมกัน เพื่อให้ผลการสังเกตนั้นมีความแม่นยำมากที่สุด

7. การวิเคราะห์ข้อมูล และการแปลความหมาย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัยจากการจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้ง 10 ขั้นตอนมาวิเคราะห์ร่วมกันเป็นระยะๆ ดังนี้

7.1 จัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ต่างๆ จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยเป็นหลักโดยพิจารณาความถี่ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ ทั้งพฤติกรรมการกระทำ (acts) กิจกรรมตามกระบวนการขั้นตอนต่างๆ (activities) ความหมาย (meaning) หรือคำอธิบายจากทัศนะของบุคคล และชุมชน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรม (participation) การให้ความร่วมมือ การปรับตัวและการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างกิจกรรมการบริหาร และภาพรวมทุกแง่มุมใน 10 ขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

7.2 จัดแบ่งข้อมูลจากการบันทึกภาคสนามเป็นข้อความพรรณนาเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมใน 10 ขั้นตอน

7.3 การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ และบันทึกสนทนาใช้วิธีการตีความ พรรณนาเหตุการณ์ในกิจกรรมตามกระบวนการวิจัย สร้างข้อสรุปโดยใช้หลักตรรกวิทยาเชิงอุปนัย (induction) ตามรูปแบบ ความหมาย ความสัมพันธ์ และผลกระทบของปรากฏการณ์ที่รับรู้ และที่เกิดขึ้น รวมทั้งประสบการณ์ของผู้วิจัยที่ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการวิจัยครั้งนี้ด้วย ส่วนข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถามและแบบประเมิน ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยใช้สถิติภาคบรรยาย (descriptive statistics) เช่นการหาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ตามลักษณะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและตัวแปรที่ศึกษา

7.4 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการการวิเคราะห์เป็น 3 ระยะคือ 1) การวิเคราะห์เบื้องต้น โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ผลทันทีที่มีการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามสิ้นสุดลงในแต่ละครั้ง เพื่อหาข้อผิดพลาดในการดำเนินการและพิจารณาความเพียงพอ (rich) ของข้อมูลที่รวบรวมได้ และป้องกันการหลงประเด็นของผู้วิจัย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลจากการประชุม การสัมภาษณ์ หรือการสนทนากลุ่ม 2) การวิเคราะห์อย่างละเอียด หลังการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยสิ้นสุดลง ผู้วิจัยจะดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล

ทั้งหมดอย่างละเอียด เพื่อเป็นข้อสรุปสำหรับการเขียนรายงานการวิจัยและเป็นข้อมูลย้อนกลับ
 ต่อองค์การ 3) การวิเคราะห์เพื่อสรุปภาพรวม เมื่อการพัฒนาดำเนินจนจบและเสร็จสิ้นทุก
 ขั้นตอนแล้ว ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมอีกครั้งเพื่อประเมินผลการพัฒนาและจัดทำ
 สรุปผล และอภิปรายผลการวิจัยทั้งหมด

7.5 การแปลความหมาย ในการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยที่ได้จากการวิเคราะห์
 แบบประเมินต่างๆที่เป็นชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้ (บุญชม ศรี
 สะอาด,2543)

ค่าเฉลี่ย	4.51-5.00	แปลความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย	3.51-4.50	แปลความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ย	2.51-3.50	แปลความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย	1.51-2.50	แปลความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ย	1.00-1.50	แปลความว่า	น้อยที่สุด